

Луцького педагогічного коледжу. – 2022. – № 24. – С. 440–447. – URL: <https://lpc-dspace.org.ua> (дата звернення: 12.10.2025).

5. Куліш А. М., Литвиненко Т. В. Академічна доброчесність в Україні: місце в освітньому процесі та законодавче регулювання // Наукові записки. Серія: Право. – 2022. – № 12. – С. 258–265. – DOI: 10.36550/2522-9230-2022-12-258-265.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-16>

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ: ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ЧАСУ

Дрозд Т. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету публічного управління,
соціальних та природничих наук
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»
м. Вінниця, Україна*

Повномасштабне вторгнення окупантів на територію України посилює ті виклики, які постали перед нашою країною ще з 2014 року. Це втрата відчуття безпеки, стабільності та перспективи, натомість – стан невизначеності, емоційного виснаження, погіршення здоров'я, для мільйонів українців – розлука з близькими, економічні складнощі, вимушене переселення, втрачені житло і робота.

За даними Звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні, здійсненого Міжнародною організацією з міграції у 2024 році, серед стратегій подолання проблем зазвичай респондентами визначаються ті, що можуть закрити базові потреби: купівля більш дешевих продовольчих і непродовольчих товарів, зменшення витрат на продовольчі та непродовольчі товари, зменшення споживання комунальних послуг (води, електрики, газу тощо), витрати заощаджень [4]. Найменш популярними формами допомоги у розв'язанні проблем вважають можливості здобуття освіти та перекваліфікацію, опанування іншої спеціальності, за винятком ВПО, які потребують можливостей для заробітку [4].

Відтак, констатуємо той факт, що значення освіти в нашому суспільстві нині є недооціненим. Зауважимо, що ми маємо на увазі не формальну освіту, яка, звісно, створює умови для оволодіння базовими професійними компетентностями, але потребує значно більше часу та зусиль здобувача на опанування освітньої програми. Ми говоримо про важливість неформальної освіти, яка є гнучким інструментом особистісного й професійного розвитку, надає змогу людині оперативно

здобувати потрібні знання й навички, реагуючи на зміни в суспільстві, технологіях та на ринку праці.

Розвиток неформальної освіти є освітнім трендом сучасності, для України сьогодні – це не лише можливість враховувати загальні тенденції, а необхідність, обумовлена проблемами й викликами, що потребують уваги й розв’язання.

У Законі України «Про освіту» (стаття 18) зазначено, що «освіта дорослих є складовою освіти впродовж життя і спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки» [3]. Вивчення досвіду освіти дорослих в європейських країнах дозволяє зробити висновок, що через таке навчання реалізується механізм досягнення стійкого економічного розвитку, гарантія громадянського прогресу та демократичного устрою суспільного життя [7]. Автори термінологічного словника «Освіта дорослих» класифікують її як «унікальний соціальний інститут, здатний не тільки розвивати та примножувати людський капітал, а й впливати на майбутнє особистості, суспільства, держави» [7].

Проблеми освіти дорослих в Україні активно досліджують упродовж останніх десятиліть (В. Кремень, Л. Лук’янова, Н. Ничкало, В. Олійник, О. Баніт, С. Сисоева, Т. Сорочан та ін.).

Неформальну освіту дорослих в умовах російсько-української війни розглядає у своїх роботах О. Аніщенко. Дослідниця обґрунтувала необхідність перегляду в Україні концептуальних уявлень про неформальну освіту, місію відповідних закладів у сучасному суспільстві [1]. Розвиток освіти дорослих в Україні в умовах воєнного та післявоєнного стану став предметом наукового розгляду В. Любарець та І. Яковенка. Науковці приділили увагу характеристиці управлінських моделей, до прикладу, діяльності центрів освіти дорослих [6]. У полі зору Ю. Бойчука та А. Боярської-Хоменко – внутрішньо переміщені особи та освіта дорослих як ресурс для соціальної адаптації зазначеної категорії громадян в умовах воєнного стану [2].

Ми маємо на меті зацентрувати увагу на концептуальних змінах, завдяки яким освіта дорослих під час війни стала ресурсом соціальної адаптації, особистісного розвитку, економічної підтримки та професійної реалізації, громадянської згуртованості.

Інституційно організація неформальної освіти є різноманітною. Це і самостійні заклади (арт-майданчики, школи розвитку, центри активного довголіття, т. ін.), підрозділи закладів професійно-технічної чи вищої освіти (центри професійного зростання, університети третього віку, центри освіти дорослих, народні університети тощо), проекти чи структурні підрозділи на базі органів місцевого самоврядування (департаменти соціальної політики), закладів культури (бібліотек, музеїв), проекти чи окремі напрями діяльності громадських організацій, соціальні підприємства тощо.

Попри різноманіття назв, такі інституції мають ключові спільні риси, серед яких: тематична різноплановість освітніх пропозицій та організаційних форм навчання; гнучкість в організації освітнього процесу, зокрема у виборі методів та прийомів навчання; зорієнтованість на освітні потреби конкретних категорій дорослих, доречна індивідуалізація, врахування загального й особистісного контексту; добровільність навчання і високий рівень мотивації тих, хто навчається; опора на досвід учасників освітнього процесу, максимальна практична спрямованість, використання активних форм роботи.

Розглянемо, як змінилися у 2022 році й надалі цільові аудиторії, пріоритетні напрями навчання та форми роботи, використовуючи відкриті джерела, зокрема й інформацію щодо реалізації довготривалого проєкту «Сприяння освіті дорослих в Україні» Представництва DVV International в Україні, який втілюється за сприяння Федерального Міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини.

У 2020 році за підсумками проєкту «Дослідження освітніх потреб соціально вразливих верств Вінницької громади», реалізованого громадською організацією «Центр Поділля-Соціум» за підтримки DVV International в Україні, був підготовлений аналітичний звіт «Освітні потреби і неформальна освіта дорослих» [5].

Які ж соціально-вразливі групи перебували у фокусі уваги? Їх визначено п'ять: молоді мами, люди поважного віку – пенсіонери, люди з інвалідністю, учасники антитерористичної операції (АТО), внутрішньо переміщені особи (ВПО). Щодо ВПО, зазначено, що з 2014 по 2018 роки підтримка цієї цільової аудиторії була більш систематичною, проте на момент проведення дослідження відбулося зменшення кількості активностей та освітніх пропозицій.

На основі порівняльного аналізу ініціатив неурядових громадських організацій доходимо висновку, що пріоритетними категоріями громадян, на яких зосередились надавачі послуг неформальної освіти в Україні після повномасштабного вторгнення, є:

- ветерани, демобілізовані військові та їхні родини,
- внутрішньо переміщені особи,
- особи з інвалідністю та постраждалі через війну,
- сім'ї загиблих і зниклих безвісти,
- вчителі, психологи, працівники соціальної сфери,
- особи працездатного віку, які втратили роботу.

Порівнюючи тематику навчальних курсів, актуальну у 2020 році, й сучасні пропозиції неформальної освіти, переконуємось: бачення змісту і значення навчальних курсів доволі суттєво змінилося після повномасштабного вторгнення. Проілюструємо це, узагальнивши інформацію в таблиці 1.

Таблиця 1

**Тематика навчальних курсів та освітніх подій:
актуальність і потреби воєнного часу**

Напрямок	Тематика до 2022 року	Актуалізована тематика у 2022 році й надалі
Комунікація, міжособистісні взаємини	Ефективна комунікація; культура діалогу; конфліктологія	Комунікація під час війни: як спілкуватися без конфліктів; комунікація, чутлива до травми: принципи та практики підтримки; медіація в громадах
Фінансова грамотність і підприємництво	Фінансова грамотність; створення та ведення бізнесу; маркетинг і просування товарів та послуг	Підприємництво для ветеранів і ВПО; мікробізнес під час війни; фінансова стабільність у кризових умовах
Підвищення кваліфікації, перекваліфікація	Професійний розвиток фахівців різних галузей; курси підвищення кваліфікації педагогів, державних службовців; основи підприємництва	Професійна адаптація ветеранів та військових; курси, спеціалізовані на ІТ-технологіях, бізнес-аналізі, менеджменті проєктів
Психологічний розвиток та особистісне зростання	Лідерство; публічні виступи; тайм-менеджмент, стрес та його подолання	Практики психологічної стійкості, самовідновлення і саморегуляції у кризі; реінтеграція ветеранів та їхніх родин; психологічна адаптація та соціальна підтримка ВПО; підтримка ментального здоров'я волонтерів
Громадянська освіта і правова обізнаність	Активне громадянство; демократія і права людини	Громадянська стійкість; волонтерство й правові аспекти допомоги; участь у відбудові громади; захист прав під час воєнного стану; соціальні гарантії пільгових категорій громадян
Цифрові навички	Освоєння сучасних технологій користування комп'ютером, онлайн-сервісами, зокрема й робота в Інтернеті	Штучний інтелект; кібербезпека у воєнний час; онлайн-координація допомоги; е-урядування для громадян

Напрям	Тематика до 2022 року	Актуалізована тематика у 2022 році й надалі
Вивчення іноземних мов	Англійська для подорожей або бізнесу	Англійська для міжнародного співробітництва
Вивчення української мови	Новий український правопис	Українська – мова перемоги! (основною цільовою аудиторією стали ВПО)
Мистецькі та творчі курси	Фотографія; дизайн; декоративно-прикладне мистецтво	Арт-терапія; творчість як засіб реабілітації; декоративно-прикладне мистецтво: від хобі до джерела доходу; хенд-мейд-від самозайнятості до креативної економіки
Громадська активність і волонтерство	Основи проєктного менеджменту, соціальне підприємництво	Інституційний розвиток громадської організації в умовах невизначеності; криза як каталізатор соціальних змін; єдність і солідарність у кризі: уроки громадської взаємодії; фандрейзинг у кризових умовах; виклики, що згуртовують: соціальний капітал у час війни

Примітка: узагальнено автором на основі відкритих джерел.

Звісно, подана вище інформація не претендує на вичерпність, натомість чітко демонструє загальну тенденцію: максимальне врахування в освітніх пропозиціях реалій та потреб воєнного часу, проєкції на повоєнне відновлення країни.

До зазначених тематичних характеристик додамо, що гнучкість форматів навчання, зокрема використання змішаної форми, доступність онлайн-навчання в асинхронному режимі створили додаткові освітні можливості з огляду на безпекову ситуацію, внутрішні переміщення, руйнування інфраструктури тощо.

Таким чином, у період війни неформальна освіта в Україні підсилила функцію осередку соціальної інтеграції громадян, поєднання особистісних запитів і потреб щодо відновлення трудового ресурсу із розвитком громад, активізацією громадянської участі.

Призначення освіти дорослих нині – надати відчуття підтримки, доступності (незалежно від віку, рівня освіти, соціального статусу чи життєвих обставин, в яких перебуває людина), психологічного затишку, емоційної єдності, безпеки, підсилити самозарадність і соціальну активність.

Ми свідомі того, що перед освітою дорослих в Україні виникають численні виклики. Потрібна комплексна політика, належна увага до освіти дорослих на державному рівні, зокрема й доопрацювання відповідної законодавчої бази (прийняття Закону України «Про освіту дорослих»), матеріальна, інфраструктурна, технічна, методична підтримка провайдерів освітньої діяльності, які надають освітні послуги дорослому населенню, організація більш чіткої їх взаємодії із Центрами зайнятості, ветеранськими організаціями й представниками бізнесу.

Низька поінформованість пересічних громадян щодо освітніх пропозицій свідчить про необхідність постійної інформаційно-просвітницької роботи з використанням різноманітних інформаційних каналів, про важливість консолідації зусиль, розвиток стійких партнерств, у тому числі на рівні локальних (місцевих, регіональних) ІГС. Окремої уваги потребує питання інституційного розвитку ГО, проведення навчань для представників молодих, новостворених об'єднань, підтримка на місцевому рівні ІГС, організованих вимушеними переселенцями, їхнє залучення до мережевої взаємодії.

Наразі надзвичайно важливо для України використовувати можливості міжнародного співробітництва, адже така взаємодія забезпечує обмін досвідом, доступ до інноваційних освітніх практик і ресурсів, сприяє професійному розвитку фахівців та інтеграції української системи освіти дорослих у європейський простір безперервного навчання.

Сприяння розвитку освіти дорослих має стати одним із визначальних завдань національної освітньої політики, оскільки освіта дорослого населення є соціальним індикатором людноспрямованої політики держави, ефективною стратегією підтримки громадян, практичним шляхом стабілізації суспільства та досягнення соціально-економічного добробуту.

Література:

1. Аніщенко О. Неформальна освіта дорослих в умовах російсько-української війни: стан, проблеми і перспективи розвитку. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 1 (21). С. 18-34.
2. Бойчук Ю.Д., Боярська-Хоменко А.В. Освіта дорослих як ресурс для соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2024. Вип. 2 (26). С. 35-45.
3. Закон України «Про освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні: опитування загального населення. 2024. Режим доступу: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/GPS_IDP_R16_2024_UKR.pdf

5. Кіпень В.П. Освітні потреби і неформальна освіта дорослих. Аналітичний звіт. Вінниця, 2020. 124 с.

6. Любарець В., Яковенко І. Перспективи управління розвитком освіти дорослих в умовах воєнного та післявоєнного стану України. Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42854/1/Liybarets_Yakovenko_Perspekt_upr.pdf

7. Освіта дорослих : короткий термінологічний словник / авт.-упор. Лук'янова Л., Аніщенко О. Київ; Ніжин, 2014. 108 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-546-7-17>

КУРС «ФІЗІОЛОГІЯ ТА БІОХІМІЯ ТВАРИН В УМОВАХ ДІЇ СТРЕС-ФАКТОРІВ» ДЛЯ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «БІОЛОГІЯ ТА БІОХІМІЯ» ТРЕТЬОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Жиденко А. О.

*доктор біологічних наук,
професор кафедри біології,
професор кафедри біологічних основ фізичного виховання і спорту,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна*

Паперник В. В.

*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри екології географії та природокористування,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна*

У зв'язку з триваючою війною в Україні постають нові виклики у підготовці наукових і науково-педагогічних кадрів, особливо в умовах навчального року 2025–2026. Багатогадинні повітряні тривоги та планові відключення електроенергії унеможливають проведення занять у форматі офлайн і значно ускладнюють онлайн-навчання, зокрема за спеціальністю 091 «Біологія та біохімія» третій рівень вищої освіти (доктор філософії). Серед нормативних дисциплін цієї освітньої програми слід виділити : ОК 8. Методологія і методи наукового дослідження у біології (іспит); ОК 10. Біохімія макромолекул з основами біокаталізу (іспит) та вибіркова дисципліна 1. Фізіологія та біохімія тварин в умовах дії стрес-факторів (залік). Викладання цих дисциплін потребує глибокого наповнення лекцій проблемними фізіолого-біохімічними питаннями, що дозволяє здобувачам краще зрозуміти механізми адаптації організму на різних рівнях його функціонування.